

ВЕРА МУТАФЧИЕВА

(Една година от смъртта ѝ)

Из словото на Георги Борисов, прочетено на вечерта, посветена на Вера Мутафчиева, в Народния театър „Иван Вазов”, 9 юни 2010 г.

Мили Рада и Вихра, уважаеми гости, скъпи приятели,

Точно преди година – и два часа! – в един още по-горещ от този юнски ден, без полъх на вятър и когато слънцето, вместо да залезе, все по-непоносимо се разпалваше, угасна Вера Мутафчиева. Насън и сред най-близките си – Рада и Вихра. След мъчителна борба със смъртта, вестта за която беше посрещнала юначно.

Месец преди това тя беше изпратила достойно и стоически своята 80-годишнина, изчела буква по буква дванайсетте тома на нейните избрани съчинения. „Вера – казвах ѝ, като гледах в упор червените ѝ от безсъние и виране очи – има си коректорки за тия неща, ти пиши!”

Освен голям писател, Вера беше велик труженик, такива навремето, а най-вече днес сред писателското ни племе със свещ да търсиш. Следваше плътно пословицата „На вълка му е дебел вратът, защото сам си върши работата” и държеше сама да свърши и своята, не се доверяваше твърде на околните. Знаеше, че просто други като нея няма и че трябва тя да разчисти и подреди света, който ще ни завещае.

Най-трудно се говори за хора близки, особено когато вече ги няма, а сякаш са наоколо и те слушат. В такава, изпълнено с тях отсъствие, всеки неискрен и фалшив тон предателски придобива ехо, особено за ония, който го произвеждат.

Познавах Вера от около 30 години, но се сближихме последните три. Първите ми непосредствени контакти с нея бяха по времето на една международна писателска среща в Кьолн, от заседанията на която, особено когато се изказваха членовете на съветската делегация начело с Александър Чаковски, авторът на „Блокада”, ние бягахме в съседната бирария. На тази среща Хайнрих Бьол произнесе знаменитата си реч за начина, по който хората се превръщат във врагове – от разстояние, когато са надалеч един от друг, не могат да се видят очи в очи. Възхищавах се от Вера, която за разлика от сънародниците си, нямаше нужда от преводач и без да се озърта подозрително наоколо си, общуваше свободно с колегите си от цял свят.

Освен със своя независим ум и вътрешна широта Вера ме привличаше като магнит и с уменията си да те приема като равен, с естественото си държание, което мигновено събаряше всякакви бариери. Никакви стойки, пози и надути купешки слова, поучения и многозначителни паузи, преизпълнени от съзнание за собствената си значителност. Случвало ми се е да общувам и с други велики хора и съм забелязал, че колкото по-голям е един творец и човек, толкова по-обикновен и дружелюбен е в поведението си.

Със смъртта на Вера Мутафчиева ние загубихме дух, който не се побираше не само в отреденото му тяло и в границите на държавата, направила всичко възможно да го смаже и отрови последните му глътки въздух, загубихме интелектуалец в най-високия

смисъл на тази дума, учен и писател от световна величина, може би бъдещ носител или поне измежду малцината достойни за заветната за поколения българи Нобелова награда.

Не е мястото тук и сега да се разпростирам върху творчеството ѝ, събрали сме се да си спомним за човека, а заедно с него – и за себе си. Готвейки се преди години за един обширен разговор с Вера Мутафчиева, който след това тя не ми разреши да публикувам в списание „Факел”, препрочетох на един дъх „Случаят Джем” и останах поразен от продължението му във времето, от явната му прилика и нескрита близост с един от романите, значително по-скорошен, заради който Орхан Памук стана нобелист – „Името ми е червен”.

Казах ѝ го, питайки по-скоро себе си, възможно ли е комшията Орхан да не е чел „Джем”, а тя отсече: „Не. Издаван е осем пъти в Турция”. Позамисли се и добави – нещо, което е далеч по-важно и с което ще завърша: „Сега чета последната му книга “Нов живот”. И стигам до края на книгата, там, където той се изповядва в любов към Райнер Мария Рилке, и то към това, което е най-сложното от поезията му – “Дуински елегии”. Те са много тежки – и като поетика, и като философия. Та се разбира, че и той е влюбен в Рилке, че е под негово влияние, а тия елегии и на мене са любимите ми. Явно оттам идва тая близост помежду ни, мисля си.”

С приближаването към своя край човек рязко ограничава безплодните и безразборни контакти, свива пределно кръга на хората, които допуска до себе си. Вера особено се пазеше от медиите, беше спряла да дава интервюта, а ако даваше, предпочиташе казаното от нея да излиза изпод нейната ръка. Предпочиташе да се събира в кухничката у дома с по-младите и чистите, а и по-объркани може би души.

Но вероятно е разширявала постоянно кръга на ония, сред които вече се намира и за срещата си с които се е готвела старателно. Знам от близките ѝ, че всяка сутрин за гимнастика си е рецитирала по една басня на Лафонтен в оригинал и че вечер, също в оригинал, си е препрочитала Рилке, макар да помнеше елегиите му наизуст.

Тя беше ненаситен пътешественик и в известен смисъл авантюрист и скитник. Кой знае къде със себе си е отнесла своите тайни и горчиви истини за живота – за да ни го завещае по-чист, по-подреден и по-мъдър. И откъде сега ни гледа и ни се чуди на акъла...

Та затова е време да се спра и да дам думата на голямата българистка и приятелка на Вера Мутафчиева проф. д-р Хилде Фай, председател на Международната фондация „Европейски форум” и на Международното немско-българско културно дружество – един от основните двигатели за провеждането на тази вечер, която тя кръсти „Из белия свят”.